

(s. 172-76). Hærens repræsentanter fastholdt – for at nævne et andet eksempel – deres ret til selvstændigt at offentliggøre deres synspunkter vedrørende japansk udenrigspolitik (s. 121-124).

Et andet spørgsmål er, hvor frit de militære ledere handlede og tog standpunkt på komiteens møder. Herom oplyser dokumenterne ikke meget, men i hvert fald ved én lejlighed er det tydeligt, at flådens repræsentanter var stærkt bundet af netop fremsatte tilkendegivelser fra en organisation af søofficerer (s. 99-103).

Dokumenterne er interessante i mange henseender. Navnlig kan man måske fremhæve, at først på det tidspunkt, hvor konflikten syntes at være det eneste mulige alternativ, begyndte man i komiteen at overveje konsekvenserne af en krig. Forsyningsproblemerne navnlig m.h.t. stål og olie droftedes overhovedet ikke før i slutningen af oktober (s. 188-190), da beslutningen om en krig reelt var truffet. Det fremgår også af dokumenterne, at chancerne for at vinde en krig mod USA slet ikke vurderedes optimistisk, men at alternativet – en forhandlingsløsning – på den anden side blev anset for uacceptabelt ud fra forestillinger om, at Japan herved ville blive reduceret til en tredierangs magt.

Foruden den generelle indledning er hvert enkelt mødereferat forsynet med en kort præsentation af forudsætninger og resultater. Desuden findes en liste over de betydeligste personer, som optræder i dokumenterne, og bogen afsluttes med en bibliografi. Det er meget velgørende at se, at forfatterens teoretiske studier har resulteret i en kildepublikation, som også tilfredsstiller historikerens krav.

NIELS AMSTRUP

OLE KARUP PEDERSEN: Tendenser i international politik efter 1945. Danmarks radios grundbøger. København, Fremad, 1967. 267 s. 13,75 kr.

Udviklingen i den internationale politik efter den anden verdenskrig har været præget af et tempo og en variationsrigdom, der har gjort det vanskeligt for mange mennesker at få et klart overblik over, hvad der egentlig er sket. Og problemerne bliver endnu mere uoverskuelige for den, der prøver at gå i dybden og finde frem til de årsager, der driver udviklingen videre. Det kan derfor være nyttigt at standse op nu, hvor verden bevæger sig ind i en ny fase, for at søge at gøre status og prøve at finde en forklaring på det, der er håndt.

Amanuensis Ole Karup Pedersen har stillet sig denne opgave, og resultatet er blevet en i mange henseender interessant fremstilling, der sikkert vil være en hjælp for dem, der gerne vil orientere sig i nutidens udenrigspolitiske problemer. Det er forfatterens hovedthesis, at de to supermagter, der fremstod efter 1945, nemlig USA og USSR, vedblivende dominerer udviklingen. Dette sker hovedsagelig gennem de to blokdannelser med undergrupper – i forfatterens specielle sprogbrug kaldet bipolariteten – som de har skabt. Ganske vist er disse dannelser blevet løsere i de senere år, men den såkaldte »tredie verden« har ikke kunnet bryde dette mønster, fordi dens stater er for fattige og har for mange uløste problemer. USA og USSR er idag jævnbyrdige magter og anerkender hinanden som jævnbyrdige. De nukleare våben synes at fastholde dem i en balance, hvor begge stater er uinteresserede i en militær konfrontation. Efter forfatterens me-

ning kan denne balance »i og for sig . . . blive ved med at bestå i en uoverskuelig fremtid«. Han erkender dog samtidig, at ingen af de to supermagter »kan opfattes som status quo stater i den forstand, at de finder den nuværende tilstand fuldt tilfredsstillende for varetagelsen af deres interesser . . . (og) ingen af dem har afskrevet deres bestræbelser for at blive verdens eneste dominerende stat« (s. 245).

Så langt kan sikkert de fleste følge forfatteren. Men når han går over til at diskutere problemerne om etableringen af en organiseret fred, bliver det vanskeligere. Dette skyldes, at forfatteren fra en kølig og med megen selvdisciplin gennemført undersøgelse af problematikken pludselig ændrer kurs og på bogens sidste sider fremsætter synspunkter, der har et skær af forkyndelse over sig.

Med forsigtige ord antyder han, at det ikke er ønskværdigt, at de to supermagter i fællesskab søger at opretholde en af dem organiseret fred, da dette ville ske til deres egen fordel og til skade for bl. a. de fattige stater mod syd. I stedet finder han håbet i FN. »Det er inden for den, at der overhovedet består muligheder for og udsigter til, at det overhovedet skal lykkes at nå frem til en acceptabel organisation af freden« (s. 248 f.). Forfatteren tænker sig ikke FN. som en egentlig konfliktløsende, men nærmest som en konfliktforhalende organisation, der skal udvikles til at blive rammen om den organiserede fred. Bogen slutter med de optimistiske ord: »Der er ikke nogen rimelig grund til at antage, at mennesker ikke med tiden skulle kunne etablere denne for det internationale samfund« (s. 249).

Dette er et overordentlig sympatisk synspunkt, men det må snarere siges at være udtryk for en bestemt trosretning end for en nøgtern vurdering af de sidste atten års internationale kriser, der har forvandlet FN. fra et handlende til et debatterende organ. FN. tåles indtil videre af super- og stormagterne, men lever iøvrigt en skyggetilværelse, afmægtig over for den rå kraft, der behersker verden med uformindsket eller rettere med en betydelig forøget styrke.

Karup Pedersens bog er imidlertid mere end en gennemgang og analyse af udviklingen siden 1945. Den har et indledningskapitel, hvor forfatteren gør rede for de forudsætninger og den tankegang, der ligger bag fremstillingen. Han fortjener al mulig anerkendelse for denne beslutning om at fremlægge og diskutere det teoretiske grundlag, han bygger på. Det er gjort med en vilje til klarhed, der aftvinger respekt, omend det ikke er muligt at være enig med forfatteren. I det følgende skal nogle af de punkter omtales, hvor anmelderen har en afvigende mening.

Om international politik siges det, at den »opfattes i denne fremstilling som en yderst menneskelig affære« (s. 8). Dette synspunkt kan formentlig alle være enige i, men alligevel nævnes meget få personnavne i bogen. Begrundelsen er, »at da statsmændene i international politik ikke handler som enkeltindivider på egne vegne, men som ansvarlige på staternes vegne, så er det mere klargørende at opfatte staterne som de handlende i international politik«. Desuden må disse statsmænd accepteres som »talsmænd af alle de mest indflydelsesrige grupper inden for deres stat. Sådanne indflydelsesrige grupper veksler langt trægere end enkeltpersoner, hvorfor det at påvirke en hel stats opfattelse af, hvad der er dens vilkår og interesser i international politik, må anses for en så vanskelig og langvarig proces, at man ikke kan formode, at en enkeltperson vil

kunne gøre det« (s. 9 f.). Konsekvensen af denne opfattelse kan man læse i kapitel V, hvor det side 234 hedder: »Personskifter synes at have meget ringe om overhovedet nogen betydning for staternes indbyrdes placering i det internationale system. Og netop denne placering betinger i høj grad staternes vilkår og muligheder«.

Hvad betyder nu dette i praksis? Såvidt anmelderen kan se, må det være forfatterens mening, at Stalins død i 1953, de Gaulles magtovertagelse i 1958 og mordet på Kennedy i 1963 har betydet meget lidt om overhovedet noget for deres staters indbyrdes placering, vilkår og muligheder. Det er en af den slags påstande, der på forhånd lyder usandsynlig, men som ifølge sagens natur er vanskelig at modbevise, fordi vi nok ved, hvorledes det er gået, efter at disse begivenheder er indtruffet, medens vi aldrig med sikkerhed kan vide, hvad der ville være sket, hvis de ikke var indtruffet eller havde fundet sted på et andet tidspunkt. Ikke des mindre vil de fleste forskere af fortidens hændelser ganske naturligt reagere mod forfatterens nedvurdering af den menneskelige faktors betydning. Denne nedvurdering står iøvrigt i en mærkelig modsætning til hans meget fornuftige betragtning, at international politik er en »yderst menneskelig affære«. Skønt det er vanskeligt at argumentere mod forfatterens »inhumane« teori, da man let kan forvirre sig ud i spekulationernes og hypotesernes hænge-dynd, så er der ingen grund til på forhånd at give op. Der findes situationer, hvor det virkelig er muligt at ane, hvilke konsekvenser et andet alternativ ville have ført til. Jeg skal nævne et klassisk eksempel.

I maj 1940 blev premierminister Chamberlain tvunget til at gå af. Der var to kandidater til stillingen: marineminister Churchill og udenrigsminister lord Halifax. Vi ved, hvorledes det gik, og hvad Churchills ord og handlinger betød for hans land og den øvrige verden i den skæbnesvangre sommer 1940. Men om nu Halifax var blevet premierminister, hvad så? Herom kan der siges to ting. For det første at vi kender hans lange karriere i den engelske stats tjeneste, og anmelderen må give Herbert Tingsten ret i, at »det (er) umuligt at finde nogle præstationer af betydning. Man får en fornemmelse af, at han altid har opnået sine høje embeder i mangel af bedres havelse«. Men dernæst: da Frankrig den 17. juni 1940 bad om våbenstilstand hos Hitler, begav den svenske gesandt i London, minister Björn Prytz, sig til Foreign Office for at erfare, hvorledes man på officielt hold bedømte situationen. Indberetningen herom har den engelske regering hidtil nægtet at give sit samtykke til at offentliggøre. Men den er nu kommet for dagen gennem et interview med Björn Prytz i Sveriges Radio den 7. september 1965.

Da lord Halifax ikke kunne tage imod, talte Prytz i stedet med hans nærmeste medarbejder, understatssekretær Richard Butler. Denne udtalte, at Storbritanniens officielle holdning indtil videre var, at krigen måtte fortsætte. »Men Butler bad mig vara övertygad om, att inget tillfälle skulle försittas att uppnå en kompromissfred, om möjlighet därtill erbjöds på rimliga villkor, inga »die hards« skulle få stå i vägen. (Intervieweren): Han syftar på Churchill då. (Prytz): Troligen. Han ansåg att Storbritannien hade större underhandlings-möjligheter än de kunde komma att få längre fram, och att Ryssland skulle komma att spela en större roll än USA om konversationer kommo igång. Under samtalets gång inkallades Butler til Halifax, som lät hälsa mig att »common

sense not bravado«, det är citat, skulle diktera den britiska regeringens politik«.

Efter min opfattelse giver dette referat rimelig grund til at antage, at havde lord Halifax været premierminister den 17. juni 1940, så ville den engelske regering have indledt fredsforhandlinger med Hitler-Tyskland, og at et sådant initiativ ville have fået de alvorligste konsekvenser for »staternes indbyrdes placering« og dermed for deres »vilkår og muligheder«.

Karup Pedersens forhold til begrebet kronologi er ganske interessant. Han skriver på side 17: »Fremstillingen er med vilje ikke gjort kronologisk, men samlet om faser i den internationale politik efter 1945«, idet han dog erkender, at udgangspunktet giver »en vis kronologi«. Det er, som om han skammer sig lidt ved at måtte indrømme kronologien et vist spillerum. På dette punkt er han i overensstemmelse med nogle moderne historikere, der betragter det som noget gammeldags og lidt primitivt at ville give en kronologisk fremstilling af fortidens begivenheder. Denne undervurdering af kronologien som rygraden i enhver historisk fremstilling turde bero på en misforståelse. Thi ifald man ser bort fra kronologien – eller rettere prøver på det, for teori er et og praksis noget andet – så river man begivenhederne ud af deres naturlige sammenhæng, såvist som der altid finder en vekselvirkning sted mellem de politiske, økonomiske og ideologiske faktorer. Noget andet er, at visse problemer kan være så specielle og komplicerede, at det af praktiske grunde er nødvendigt at behandle dem for sig. Dette forhold kendes af enhver, der giver sig af med at skrive historie. Men dette er en nødhjælp og ingen idealløsning. Nu er det imidlertid sådan, at Karup Pedersen er en alt for god historiker til at han i praksis er i stand til at efterleve sin egen fordring. Hans bog er i virkeligheden bygget strengt kronologisk op. Kapitel I handler om situationen i 1945. Kapitel II går fra slutningen af 1945 til udgangen af september 1949. Kapitel III omhandler tiden fra oktober 1949 til 1957. Her indtræder imidlertid nogen uklarhed, idet slutningen af kapitlet fra side 132 naturligt hører sammen med det næste, der især omhandler opløsningen af den faste bipolaritet og omfatter tiden fra 1956 til 1966. Det sidste kapitel beskæftiger sig med den internationale situation ved udgangen af 1960'erne.

Også på et andet område opstiller Karup Pedersen fordringer, han ikke selv kan honorere. Han siger om bogen, at »det er ikke dens formål at fremsætte kritik af enkelte staters eller statsgruppers adfærd, ej heller at afsige domme om, hvorvidt skete begivenheder eller tendenser er gode eller dårlige. Det er ikke en oplysningsopgave at påvirke mennesker til at indtage bestemte standpunkter til hverken stater eller problemer. Denne opgave må overlades til politikere« (s. 18).

Det synes klart, at Karup Pedersen anser værdiladede udsagn for suspekte og noget, som en rigtig videnskabsmand ikke bør befatte sig med. Hertil kan siges, at han naturligvis kan have ret i, at historikeren skal vogte sig for at optræde som selvbestaltet dommer i tide og utide. Men at hævde, at en historiker ikke må foretage en vurdering af de problemer, han beskæftiger sig med, er efter anmelderens opfattelse ikke blot teoretisk forkert, men praktisk uigennemførligt. Det er enhver historikers legitime ret at foretage en sådan vurdering, når blot han ikke lægger mere ind i kilderne, end de rummer, og han iøvrigt foretager sin vurdering på grundlag af et materiale, der kan kontrolleres. Dertil kommer,

at kravet om at afstå fra alle vurderinger ikke kan opfyldes af nogen forsker, der bestræber sig på at give en læselig fremstilling af fortidens begivenheder. Karup Pedersens bog er et bevis herpå. Thi selvom han pålægger sig den yderste tilbageholdenhed på dette område, så brister det alligevel. Det er allerede omtalt, hvorledes han af hensyn bl. a. til de fattige stater anser det for lidet ønskværdigt, at USA og USSR søger at organisere freden. Dette turde være en kraftig fordommelse af de to supermagter. Her er vi i den paradoksale situation, at Karup Pedersen nægter sig selv retten til at afsige en dom, men alligevel gør det.

Iøvrigt findes der adskillige værdidomme rundt om i bogen. Således på side 79: »det . . . lykkedes krigens parter . . . at kaste et ugunstigt skær over selve begrebet neutralitet«. Side 87: NATO.s politik blev udlagt som en forsvarsforanstaltning mod Sovjets formodede ekspansionstrang, hvilket var »både forståeligt og rimeligt«. Jvf. også siderne 95, 206, 216 og 219.

Det er altid interessant at se, hvad en begavet og belæst forsker kan få ud af et vanskeligt emne som moderne international politik. Selvom det i mange tilfælde ikke er muligt at være enig med Karup Pedersen, der synes at have en svaghed for at hengive sig til en noget anstrengt teoretiseren over problemerne, så rummer hans bog dog så mange gode iagttagelser, at den kan anbefales til alle, der gerne vil danne sig en opfattelse af, hvad der sker i disse år på det internationale plan. Men betingelsen er, at bogen læses med vågen kritisk sans.

VIGGO SJØQVIST

CHARLES L. ROBERTSON: *International Politics Since World War II: A short History*. New York and London, John Wiley & Sons, 1966. xii + 385 s. 6,95 \$. Paperback 3,95 \$.

Oversigter over udviklingen efter 1945 er åbenbart tiltrængt. Nærværende »korte verdenshistorie« er ifølge forordet udsprunget af et undervisningsbehov, idet forfatteren, der er professor i historie, ofte har følt savnet af en samlet fremstilling, som han kunne henvise sine studenter til. Dertil kommer, som han skriver, »I have found it hard to realize that twenty years have passed since World War II«. Om der egentlig er »sket« mere i disse godt tyve år, end i nogen forudgående periode, eventuelt af længere varighed, tages der ikke stilling til. Professionelt kan jeg ikke beklage, at interessen for tiden efter 1945 tilsyneladende er så levende. Nu og da bliver man blot lidt utryk ved, hvorfor den er blevet det.

Om selve fremstillingen er der ikke meget opsigtsvækkende at sige. Den starter med et kapitel om »sammenbruddet af magtbalancen«, hvori denne sidste tillægges en i sig selv helsebringende virkning, mens man ikke har indtryk af, at forfatteren har klargjort sig de dispositionsmæssige og erkendelsesmæssige følger af denne indledning. Derefter følger vi skridt for skridt afviklingen af krigen, den stigende modsætning mellem krigstidens allierede, den kolde krigs ydre manifestationer, den efterhånden afkølede krig – vendepunktet lægges i midten af 50'erne –, tilsynkomsten af de nye stater, den fredelige, men konkurrerende samexistens for endelig at slutte af med stormagtskonfrontationen under Cuba-krisen i 1962.